26/09/2020

“Αποθέμενοι το ψεύδος”

Μητροπολιτικό Έργο / Ι.Μ. Καστορίας

Του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Καστορίας Σεραφείμ, Υπερτίμου και Εξάρχου Άνω Μακεδονίας

Ο Απόστολος Παύλος, απευθυνόμενος στους Εφεσίους της εποχής του και διαχρονικά στους Χριστιανούς όλων των εποχών, αναφέρεται συν τοις άλλοις και στην ανακαίνιση του ανθρώπου, που συνίσταται στην αποβολή του παλαιού και στην ένδυση του νέου ανθρώπου. Γι’ αυτό τονίζει : «και ενδύσασθαι τον καινόν άνθρωπον τον κατά Θεόν κτισθέντα εν δικαιοσύνη και οσιότητι της αληθείας»[1], δηλαδή να ενδυθείτε τον νέο άνθρωπο που δημιουργήθηκε από τον Θεό προς αληθινή δικαιοσύνη και αγιότητα.

Και αυτός ο καινός άνθρωπος σηματοδοτείται από συγκεκριμένες ενέργειες. Μία από αυτές που αποτελεί ταυτόχρονα και πρακτική εκδήλωση της καθημερινής

ζωής είναι η χρήση του στόματος. Μάλιστα, θεωρεί ότι στο στόμα βρίσκεται η αρχή όλων των κακών και η έκφραση του εσωτερικού ανθρώπου. Ο λόγος του στο σημείο αυτό είναι αποκαλυπτικός : «Διο αποθέμενοι το ψεύδος λαλείτε αλήθειαν έκαστος μετά του πλησίον αυτού· ότι εσμέν αλλήλων μέλη»[2]. Αποβάλλετε, δηλαδή, το ψεύδος για να λέτε ο καθένας στον πλησίον του την αλήθεια, διότι ανήκουμε στο αυτό σώμα, στην Εκκλησία και έτσι είμαστε όργανα που εξαρτάται το ένα από το άλλο.

Το ψέμα, λοιπόν, είναι ένα από τα μεγαλύτερα αμαρτήματα.

Το ψέμα, που συγγενεύει με τον «πατέρα του ψεύδους»[3], τον διάβολο.

Το ψέμα, το οποίο χρησιμοποίησε ο εχθρός του ανθρώπου για να αποσπάσει τον άνθρωπο από τον Θεό και να τον κάνει υποχείριό του.

Το ψέμα, που οδηγεί με μαθηματική ακρίβεια τους ανθρώπους στην απώλεια.

Το ψέμα, όταν αναφέρεται στα θέματα της πίστεως, φθάνει μέχρι και σε αυτήν την αίρεση, εκτρέποντας τον άνθρωπο εκτός της σωστικής κιβωτού της Εκκλησίας.

Το ψέμα, που στην καθημερινή ζωή ονομάζεται και απάτη.

Το πάθος, λοιπόν, του ψεύδους θα μας απασχολήσει σε αυτό το κείμενο, ώστε να δούμε τις τεράστιες διαστάσεις του και να πάρουμε τα ανάλογα μέτρα, προκειμένου να προφυλάξουμε τον εαυτό μας.

Και πρώτον, ένα από τα χαρακτηριστικά της εποχής μας είναι η έλλειψη των ανθρώπων που διαθέτουν ειλικρίνεια και ακεραιότητα στη ζωή τους. Απουσιάζει η απλότητα, η ευθύτητα, η συνέπεια, η πιστότητα, η δικαιοσύνη και κυρίως η αναγνώριση των λαθών μας. Έτσι, μέσα στον ιστό της κοινωνίας, σε όλες τις σχέσεις των ανθρώπων, σε μικρούς και μεγάλους, επικρατεί «το τρέχον νόμισμα», που είναι το ψέμα. Είναι αυτό το οποίο πουλάει. Είναι ένα μαγικό κλειδί με το οποίο ανοίγει κανείς όλες τις πόρτες και βγάζει τον άνθρωπο από δύσκολες στιγμές και, δήθεν, πολλές φορές τον οδηγεί στην επιτυχία.

Η ασθένεια αυτή συνθέτει το κλίμα της εποχής μας. Διαπιστώνουμε στις διαπροσωπικές μας σχέσεις ψεύτικα αισθήματα, ψεύτικες εκφράσεις, ψεύτικο ήθος, ψεύτικη και ασυνεπή ζωή. Έτσι, συνήθως αντιμετωπίζουμε :

α) αληθοφανείς ανθρώπους που φαίνονται μπροστά μας δίκαιοι, έσωθεν όμως, κατά τον λόγο του Κυρίου, είναι μεστοί υποκρίσεως. Εκδηλώνουν τα θρησκευτικά τους συναισθήματα, εκκλησιάζονται, προσεύχονται, πρωτοστατούν σε έργα αγάπης και ευποιΐας, αλλά κατά κόρον χρησιμοποιούν το ψέμα. Δεν επιζητούν την

εν Χριστώ εσωτερική τους ανακαίνιση και βρίσκονται συνεχώς σε μία διάσταση ανάμεσα στο «φαίνεσθαι» και στο «είναι». Μπορεί π.χ. το ίδιο πράγμα να το πουν σε πολλούς ανθρώπους και συγχρόνως να το αρνηθούν η να χρησιμοποιήσουν το ψεύδος, προκειμένου να συκοφαντήσουν έναν αδελφό τους. Σύνθημά τους είναι : «ο θάνατός σου, η ζωή μου», δηλαδή θα πεθάνεις εσύ, προκειμένου να ζήσω εγώ. Γι' αυτό και δεν διστάζουν να πατήσουν επί πτωμάτων ώστε να κυριαρχήσουν αυτοί.

β) αληθολόγους ανθρώπους που είναι μία παραχάραξη των αληθινών ανθρώπων. Άλλα λένε τα χείλη, άλλα λέει η καρδιά τους. Γι' αυτό και στην ιδιωτική τους ζωή εκμεταλλεύονται όσο είναι δυνατόν τον αδύναμο και ανίσχυρο άνθρωπο, παραθεωρώντας τις πολλαπλές του ανάγκες. Η εξωτερική τους ζωή δεν έχει καμία σχέση με το εσωτερικό αντίκρισμα της καρδιάς, αφού αυτό που υπάρχει στο εσωτερικό της ψυχής τους είναι γεμάτο από πάθη.

Δεύτερον. Απέναντι στο ψέμα, ο λόγος του Θεού είναι πολύ αυστηρός. Στο βιβλίο των Παροιμιών, στο δωδέκατο κεφάλαιο, στίχος 22, τα χείλη που ψεύδονται ονομάζονται βδελυκτά : «Βδέλυγμα Κυρίω χείλη ψευδή»[4]. Ο Προφήτης Ησαΐας απευθύνει στους ψευδόμενους ένα φοβερό "ουαί" : «Ουαί οι λέγοντες το πονηρόν καλόν και το καλόν πονηρόν»[5]. Ο Προφήτης Δαυίδ στον 5ο ψαλμό καταδικάζει κάθε ψεύτικη συμπεριφορά και βεβαιώνει ότι ο Κύριος «απολεί πάντας τους λαλούντας το ψεύδος»[6]. Ο Χριστός στην επίγεια πορεία Του υπενθυμίζει πως ο Χριστιανός μαθητής Του πρέπει να εφαρμόζει στον λόγο του το «ναι ναι» και το «ου ου»[7]. Και είναι φυσικό το ψέμα να είναι βδελυκτό ενώπιον του Θεού, αφού είναι γέννημα του πονηρού, ο οποίος «ψεύστης εστί και ο πατήρ αυτού»[8], δηλαδή είναι ο εφευρέτης και ο εισηγητής του ψεύδους. Αυτός, άλλωστε, δίνει τον πειρασμό στους Πρωτοπλάστους και έκτοτε, με την παρουσία του, οδηγεί τους ανθρώπους στο να ζουν με το ψεύδος στη ζωή τους. Ο Άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος παραθέτει και αυτός μέσα από τα πολύτιμα συγγράμματά του τη δική του εμπειρία για το ψέμα. «Το ψέμα προέρχεται από την κλεψιά»[9] και ακόμη, «το ψέμα είναι πιο ανίσχυρο από την αράχνη»[10]. Γιατί «τίποτα δεν είναι πιο αδύνατο από το ψέμα, όσο και αν σκεπάζεται κάτω από άπειρους ισχυρισμούς. Διότι πολύ εύκολα αυτό καρποφορεί και εύκολα καταρρέει»[11]. Μάλιστα, συμβουλεύει ο ιερός πατήρ πως οι άνθρωποι «της πλάνης και του ψεύδους συνηθίζουν να συκοφαντούν τους ανθρώπους της αλήθειας, αποδίδοντάς τους τα δικά τους ελαττώματα, πράγμα που κάνουν και οι πόρνες, οι οποίες ονομάζουν πόρνες τις τίμιες γυναίκες για να τις προλάβουν και να μην τολμούν να ανταποδώσουν τις βρισιές»[12].

Ποιός σήμερα δεν δοκίμασε την παρουσία της θρασύτητας ανθρώπων που ψεύδονται ασυστόλως;

Ποιός από τους αγίους της Εκκλησίας μας δεν πέρασε από τα πυρά της συκοφαντίας και του ψεύδους;

Ποιός τίμιος άνθρωπος δεν αντιμετώπισε ένα μαινόμενο πλήθος ανθρώπων να ψεύδονται εναντίον του;

Πόσοι άνθρωποι δεν βρέθηκαν κλεισμένοι στις φυλακές από ανθρώπους που χρησιμοποίησαν το ψέμα, την ψευδοκατηγορία και τη συκοφαντία;

Στο ίδιο μήκος κύματος βρίσκεται κι ο θαυμαστός ιεράρχης της Καισαρείας, Μέγας Βασίλειος. Στους «Όρους κατ' επιτομήν και κατά πλάτος» και μάλιστα στην 76η απάντησή του, λέγει τα εξής : «Ο Κύριος δεν συγχωρεί αυτόν (που ψεύδεται για να επιτύχει κάτι χρήσιμο), αφού είπε ότι το ψέμα προέρχεται από τον διάβολο και δεν έκανε καμιά διάκριση ανάμεσα στα ψέματα που λέγονται. Αλλά και ο Απόστολος Παύλος μας βεβαιώνει ότι, εάν και συμμετάσχει κανείς στους αθλητικούς αγώνες, δεν παίρνει ως βραβείο το στεφάνι εάν δεν αγωνιστεί νόμιμα»[13]. Συμβουλεύει δε τους νέους πως «ούτε στα δικαστήρια, ούτε σε άλλες ενέργειες μας αρμόζει το ψεύδος, σε εμάς που προτιμήσαμε τον ορθό και αληθινό δρόμο της ζωής και που έχουμε ρητή εντολή να μην καταφεύγουμε στα δικαστήρια»[14].

Η θεολογική εμπειρία, τέλος, του Αγίου Μαξίμου του Ομολογητού για το ψεύδος και τα αποτελέσματά του είναι αποκαλυπτική και θα πρέπει να μας συνετίσει. «Όποιος αγαπά το ψέμα, παραδίδεται σε αυτό προς απώλεια, για να καταλάβει παθαίνοντας αυτό που με τη θέλησή του καλλιεργούσε και να μάθει στην πράξη ότι ασυναίσθητα προτίμησε τον θάνατο αντί της ζωής»[15].

Τρίτον. Αιτίες του ψεύδους.

Θα μπορούσε κανείς να αναφέρει πάρα πολλές αιτίες που γεννούν το ψεύδος και τις οποίες βλέπουμε από τις μικρές ηλικίες των ανθρώπων, μέχρι ακόμη και αυτήν τη γεροντική ηλικία. Άνθρωποι που γνωρίζουν ότι δεν διαθέτουν τον χρόνο της επόμενης ημέρας, δυστυχώς, συνεχίζουν να χρησιμοποιούν το ψέμα.

Πρώτη αιτία είναι ο εγωισμός. Η αναγνώριση, ο έπαινος και γενικά η επιδοκιμασία την οποία όλοι επιθυμούμε στη ζωή μας – μηδενός εξαιρουμένου – γίνεται αιτία πολλές φορές να χρησιμοποιούμε το ψέμα για να προβάλουμε τον εαυτό μας, για να παρουσιάσουμε τα τυχόν χαρίσματά μας, καθώς και τα δήθεν τάλαντα τα οποία

διαθέτουμε, προκειμένου να αποκομίσουμε τις επευφημίες των ανθρώπων.

Δεύτερη αιτία του ψεύδους είναι το προσωπικό μας συμφέρον. Το υλικό κέρδος, η κατάληψη μίας θέσεως στον δημόσιο βίο και το κακώς εννοούμενο συμφέρον είναι κάποια από τα κίνητρα που μας οδηγούν στο να εξαπατούμε τους ανθρώπους και να ψευδόμαστε κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να θεωρούμε τους άλλους ανθρωπάκια και πως οι μόνοι οι οποίοι αξίζουμε είμαστε εμείς. «Τι είναι όλοι αυτοί;», έλεγε ένας ισχυρός του καιρού μας… «Ανθρωπάκια είναι. Τους χαρακτηρίζει ο φόβος και η δειλία και μάλιστα, όποιο ψέμα και να τους πω, το δέχονται μετά ικανοποιήσεως».

Μία τρίτη αιτία που οι άνθρωποι ψεύδονται είναι ο φόβος από μία επερχόμενη τιμωρία. Χρησιμοποιούμε το ψέμα για να αποφύγουμε κάποιες δυσάρεστες συνέπειες που ενδεχομένως να προκύψουν από τυχόν λάθη μας. Δεν έχουμε το θάρρος να ομολογήσουμε την πράξη μας η και να δώσουμε ακόμη την πραγματική διάσταση σε κάθε τι που συμβαίνει μέσα μας. Το ψέμα, ακόμη, το χρησιμοποιούμε και την ώρα της εξομολογήσεως και, ενώ θα έπρεπε να ομολογήσουμε ότι είναι δικό μας το τραύμα, δική μας η πληγή από τη δική μας ραθυμία[16], εμείς προσπαθούμε να μεταθέσουμε την ευθύνη και να πείσουμε τον εαυτό μας ότι είμαστε άμεμπτοι και δίκαιοι ενώπιον του Θεού, αλλά και των ανθρώπων. Έτσι, απωθούμε την αμαρτία στο εσωτερικό της ψυχής μας και από εκεί αναδίδονται τα βλαβερά καυσαέρια και οι αναθυμιάσεις που σταδιακά δηλητηριάζουν ολόκληρο τον πνευματικό μας κόσμο και αλλοιώνουν τη φυσιογνωμία μας. Γι’ αυτό διερωτόμαστε πολλές φορές : «Πως έγινε έτσι αυτός ο άνθρωπος; Διαφορετικά άρχισε, διαφορετικά πορεύτηκε στη ζωή του και διαφορετικά τελειώνει την επίγεια παρουσία του».

Τέταρτη αιτία είναι το πνεύμα της εποχής. Επικρατεί γύρω μας το ψεύδος, η υποκρισία, η κολακεία την οποία επιθυμούν ιδιαίτερα οι τα πρώτα φέροντες, η οικονομική άνεση και η κατάληψη κάποιων θέσεων που δίδονται συνήθως σε ανθρώπους που υποκρίνονται, ψεύδονται και θυσιάζουν κάθε ιερό και όσιο στο βωμό του συμφέροντος. Έτσι, ο ηρωισμός μένει στο περιθώριο και η γραμμή της ευθύτητας, της τιμιότητας και της αληθείας δεν λαμβάνεται υπ’ όψιν. Σήμερα, σε όλους τους χώρους, αναζητούνται άνθρωποι οι οποίοι χρησιμοποιούν το ψέμα και την υποκρισία.

Ως πέμπτη αιτία, θα μπορούσε να αναφερθεί η επιπολαιότητα και η απερισκεψία. Οι προκαταλήψεις, οι εμπάθειες, οι συναισθηματικοί δεσμοί που μας προδιαθέτουν υπέρ κάποιων η κατά άλλων προσώπων και πραγμάτων, καθώς ακόμη και η συνήθεια που γίνεται δυστυχώς καθημερινός τρόπος ζωής, είναι μέσα στις αιτίες που οι άνθρωποι χρησιμοποιούν κατά κόρον το ψέμα.

Μάλιστα, στο σημείο αυτό θα πρέπει να επιστήσουμε την προσοχή μας στο ότι ακούμε πολλές δικαιολογίες αστήρικτες, προκειμένου να αμνηστεύσουμε το ψέμα :

Το χρησιμοποιώ για καλό σκοπό.
Δεν εξαπατώ κανέναν.
Δεν μπορεί να σταθεί κανείς χωρίς να πει ψέματα.
Δεν φταίω εγώ, αλλά ο διάβολος.
καθώς και άλλες εξωραϊσμένες δικαιολογίες.

Έτσι, φθείρεται και αλλάζει ο χαρακτήρας μας. Η συνείδησή μας ασθενεί, η ειρήνη της ψυχής φυγαδεύεται, γι’ αυτό μας συνέχει ο φόβος, η αγωνία, το άγχος και η ανασφάλεια μήπως κάποια μέρα αποκαλυφθεί ο πραγματικός μας εαυτός. Πόσο σοφή είναι στο σημείο αυτό η αρχαία ρήση : «Τι κερδίζει ο ψεύτης; Το να μην γίνεται πιστευτός κι όταν λέει την αλήθεια».

Τέταρτον. Πως μπορούμε να θεραπευθούμε από το ψέμα;

Ρώτησα κάποτε τον π. Επιφάνιο Θεοδωρόπουλο πως μπορεί κανείς να αποφύγει το ψέμα. Και μου απήντησε : α) Πρέπει να συνειδητοποιήσουμε τη βαρύτητα του αμαρτήματος, να το μισήσουμε και να χρησιμοποιούμε πάντοτε στη ζωή μας την αλήθεια, η οποία θα έχει ζωντανά αποτελέσματα και β) Πρέπει να αποκτήσουμε φόβο Θεού, ο οποίος είναι απαραίτητος για μία αληθινή ζωή.

Πράγματι, ο φόβος του Θεού μας προφυλάσσει από το ψέμα και μας δίνει τη δυνατότητα να χρησιμοποιούμε πάντοτε την αλήθεια, η οποία μας χαρίζει τη ζωντανή παρουσία του Θεού στη ζωή μας. Ο Άγιος Ιωάννης, ο συγγραφέας της Κλίμακος, είναι αποκαλυπτικός : «Ο φόβον Κυρίου κτησάμενος, εξενίτευσε ψεύδους, δικαστήν αδέκαστον έχων την ιδίαν συνείδησιν»[17], δηλαδή αυτός που απέκτησε τον φόβο του Κυρίου, αποξενώθηκε από το ψεύδος, διότι έχει μέσα του ως αδέκαστο δικαστή τη συνείδησή του. Μόνον οι αθεόφοβοι ζουν με το ψέμα!

Το ψέμα δυστυχώς, δυστυχέστατα, κυριαρχεί σε όλους τους χώρους, καθώς και – αποκαρδιωτικά – στους ιερατικούς κύκλους. Πρόσωπα του ιερού καταλόγου, όλοι εμείς οι κληρικοί, καθημερινά βρισκόμαστε με χίλιους δύο τρόπους κάτω από την παρουσία του ψεύδους.

Ψευδόμαστε ενώπιον του Θεού.

Ψευδόμαστε ενώπιον των ανθρώπων.

Δεν υπολογίζουμε τίποτα στη ζωή μας, παρά μόνο τον εαυτό μας και το εγώ μας.

Ενθυμούμαι τον μακαριστό Γέροντα Επιφάνιο Θεοδωρόπουλο, τον οποίο συχνά αναφέρω μιας και τον έζησα από κοντά, πόσο αυστηρός ήταν με τον εαυτό του απέναντι στο ψέμα, ώστε να φθάνει στο σημείο εκείνο, όταν επισκεπτόταν έναν ασθενή, να μην ρωτάει τους ιατρούς για την έκβαση της υγείας του ασθενούς, ώστε να μην χρησιμοποιήσει το ψέμα αφού θα έπρεπε να του πει την αλήθεια. Μάλιστα, ένας ιεράρχης της Εκκλησίας μας με φόβο Θεού έλεγε στην ελαχιστότητά μου : «Όποιος χρησιμοποιεί το ψέμα, είναι σε θέση να κάνει τα χειρότερα μέσα στην κοινωνία».

Στο βιβλίο «Έσδρας Α’» της Παλαιάς Διαθήκης, ο δίκαιος Ζοροβάβελ απαντά με ευθύτητα και ειλικρίνεια στο ερώτημα του ισχυρού Δαρείου σχετικά με το ποιό είναι το δυνατότερο πράγμα στον κόσμο, λέγοντας : «”Άδικος όμως είναι ο οίνος, άδικος είναι ο βασιλεύς, άδικες είναι οι γυναίκες, άδικοι είναι όλοι οι υιοί των ανθρώπων, και άδικα όλα τα τοιαύτα έργα τους. Και δεν υπάρχει σε αυτούς αλήθεια· και στις αδικίες τους αυτοί καταστρέφονται. Η αλήθεια όμως, (δηλαδή ο Θεός) μένει παντοτινή. Έχει δύναμη και κύρος αιώνιο. Ζει και κυριαρχεί στους αιώνες των αιώνων. Αυτή δεν λαμβάνει υπ’ όψιν της πρόσωπα, ούτε κάνει διάκριση μεταξύ επισήμων και ανεπισήμων, ισχυρών και αδυνάτων. Αλλά, πράττει πάντοτε το δίκαιο ενώπιον όλων, και ακόμη των αδίκων και πονηρών ανθρώπων. Όλοι δε επιδοκιμάζουν και ευχαριστιούνται με τα έργα της. Όταν αυτή κρίνει, δεν υπάρχει τίποτε το άδικο. Σε αυτή, λοιπόν, υπάρχει και ανήκει η ισχύς και η κυριότητα και η εξουσία και η μεγαλειότητα σε όλους τους αιώνες. Δοξασμένος ας είναι ο Θεός της αληθείας” ! Ο Ζοροβάβελ, αφού είπε αυτά, έπαυσε πλέον να ομιλεί. Όλοι τότε, όσοι ήταν συγκεντρωμένοι, ανεφώνησαν και είπαν με ένα στόμα· “Μεγάλη πράγματι είναι η αλήθεια και αυτή έχει ισχύ και δύναμη ανώτερη από όλους και από όλα”»[18].

Στώμεν, λοιπόν, καλώς, στώμεν μετά φόβου!

Ας αποφεύγουμε το ψέμα, ας χρησιμοποιούμε την αλήθεια κι ο Θεός θα μας

σκεπάζει με τη σκέπη των πτερύγων του. Δεν πρέπει να ξεχνούμε εκείνον τον φοβερό λόγο της Αγίας Γραφής : ότι ο Θεός πολεμά μαζί με τον άνθρωπο που χρησιμοποιεί την αλήθεια : «έως του θανάτου αγώνισαι περί της αληθείας, και Κύριος ο Θεός πολεμήσει υπέρ σου»[19].

βιβλιογραφία:

1 Εφ. 4,24.
2 Εφ. 4,25.
3 Ι ω. 8,44.
4 Παρ. 12,22.
5 Ησ. 5,20.
6 Ψλμ. 5,7.
7 Μτθ. 5,37.
8 Ιω. 8,44.
9 Άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος, Ομιλία ΙΖ’ εις το κατά Ματθαίον, ΕΠΕ 9,603.
10 του ιδίου, Επιστολή 94, Πενταδία Διακόνω, ΕΠΕ 38,169.
11 του ιδίου, Ομιλία ΚΘ’ εις το κατά Ιωάννην, ΕΠΕ 13,469.
12 του ιδίου, Λόγος εις Πέτρον τον απόστολον και Ηλίαν τον προφήτην, PG 50,733.
13 Μέγας Βασίλειος, Όροι κατ’ επιτομήν, Ερ. 76, ΕΠΕ 9,105.
14 του ιδίου, Ομιλία προς τους νέους, ΕΠΕ 9,325-327.
15 Άγιος Μάξιμος ο Ομολογητής, Κεφάλαια θεολογικά και οικονομικά Β’, μγ’, Φιλοκαλία 15Δ,97.
16 «Εμόν το τραύμα πάτερ, εμή η πληγή, εξ οικείας ραθυμίας», Άγιος Ιωάννης της Κλίμακος, Κλίμαξ, Λόγος Δ’, § νστ’, εκδ. Ιεράς Μονής Παρακλήτου, εκδ. πέμπτη, Ωρωπός Αττικής 1992, σ. 95.
17 ο.π., Λόγος ΙΒ’, § ε’, σ. 179.
18 Εσδρ. 4,37-41.
19 Σοφ. Σειράχ 4,28.